

систематичність та послідовність процесу навчання; логічну наступність у вивченні інженерно-графічних дисциплін; активізацію процесу навчання студентів, орієнтацію на творчий розвиток особистості; підвищення самостійності навчання; поєднання різних форм і методів індивідуальної та колективної навчально-пізнавальної діяльності студентів; активне використання сучасних засобів інформаційних технологій навчання на всіх етапах інженерно-графічної підготовки студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М. : Знание, 1989. – 77 с.
3. Педагогика : учебн. пособ. для студ. пед. вузов и пед. колледжей / [под. ред. П.И. Пидкасистого]. – М. : Педагогическое общество России, 1998. – 640 с.
4. Педагогическая поддержка ребенка в образовании / Н.Н. Михайлова, С.М. Юсфин, Е.А. Александрова ; [под ред. В.А. Сластенина, И.А. Колесниковой]. – М. : Академия, 2006. – 288 с.

Анотація

Досліджено науково-педагогічні засади (законали, закономірності та принципи реалізації інженерно-графічної підготовки) проектування методичної системи навчання інженерно-графічних дисциплін майбутніх учителів технологій. Комплексне врахування одержаних результатів дослідження уможливорює науково-обґрунтований підхід до вивчення сучасного стану, динаміки перебігу та перспектив розвитку інженерно-графічної освіти в педагогічних ВНЗ.

Ключові слова: учитель технологій, інженерно-графічна підготовка, методична система.

Аннотация

Исследованы научно-педагогические основы (законы, закономерности и принципы реализации инженерно-графической подготовки) проектирования методической системы обучения инженерно-графическим дисциплинам будущих учителей технологий. Комплексный учет полученных результатов исследования позволит реализовать научно обоснованный подход к изучению современного состояния, динамики и перспектив развития инженерно-графического образования в педагогических вузах.

Ключевые слова: учитель технологий, инженерно-графическая подготовка, методическая система.

Summary

There have been explored scientific and pedagogical basis (laws, regularities and principles of the engineering-graphic preparation) of designing of methodical system of teaching of engineering-graphic disciplines of future technology teachers.

Key words: teacher of technology, engineering-graphic preparation, methodical system.

УДК 17.026:61-057.875

Ю. М. Остраус,

викладач

(Вінницький національний медичний
університет ім. М. І. Пирогова)

КОМУНІКАТИВНІ ЯКОСТІ ЯК КРИТЕРІЙ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ

Постановка проблеми. У контексті підвищення вимог до рівня освіченості, професіоналізму і культури сімейних лікарів однією з пріоритетних тенденцій удосконалення медичної професійної підготовки є формування професійно-комунікативної культури майбутніх фахівців, яка

передбачає засвоєння мовленнєвих, комунікативних та етичних знань, оволодіння комунікативними уміннями, наявність системи загальнолюдських та професійних цінностей, а також високий рівень сформованості особистісних якостей, що забезпечують результативність професійної комунікації. Такі комунікативні риси суттєво впливають на цілі, процес і результат комунікації, допомагаючи встановити контакт зі співрозмовником та досягнути взаємоповаги і взаєморозуміння. Розвиток комунікативних якостей украй необхідний для професійного становлення медика, оскільки професія лікаря відноситься до типу “Людина – людина” і його обов’язки включають не тільки організацію процесу лікування, а й і безпосереднє спілкування з пацієнтами, тобто здійснення та регулювання процесу професійної комунікації. Таким чином, комунікативні якості – не тільки професійно важливі особистісні характеристики, що визначають продуктивність і результативність професійної діяльності та ефективність взаємодії між лікарем і пацієнтом, а й один із критеріїв сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема професійно значущих якостей медиків перебуває в центрі уваги таких науковців, як В. Боднар, Ю. Вороненко, О. Грандо, О. Уваркіна, В. Дуброва, О. Дьомін, І. Єлкіна, М. Жукова, П. Назар, Л. Пиріг та інші. Дослідники І. Вітенко, Г. Морозова, Б. Петровський, М. Філоненко, О. Корж підкреслюють важливе значення комунікативних якостей лікаря і вагомий вплив його слова на стан хворого, зазначаючи, що словом можна викликати не тільки функціональні зміни в організмі, а й убити людину в буквальному значенні.

Мета статті – на основі аналізу наукових праць, присвячених дослідженню особистісних комунікативних рис фахівців, висвітлити власний погляд на сукупність комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів, сформованість яких необхідна для формування професійно-комунікативної культури; визначити методи діагностики їх рівня розвитку та представити результати проведеного дослідження сформованості комунікативних якостей у майбутніх сімейних лікарів.

Виклад основного матеріалу. Поняття “особистісні якості” визначається як “складні соціально та біологічно обумовлені компоненти особистості, що включають в себе психічні процеси, властивості, утворення, стійкі стани і визначають стійку поведінку особистості у соціальному та природному середовищі” [8, с.359]. Комунікативними якостями О. Уваркіна називає вольові характеристики і риси характеру особистості, які своєрідно виражають її якісне відношення до інших, забезпечуючи цим успішне формування комунікативної культури [14, с.78].

У працях науковців простежуються різні погляди на проблему якостей особистості, що забезпечують продуктивність комунікації. Є. Ільїн такими рисами вважає екстравертність (спрямованість особи на світ зовнішніх об’єктів), емпатійність (емоційна особливість людини, що дозволяє їй перейматися переживаннями іншої особи, тимчасово отождоюючи себе з нею), толерантність (терпимість, поблажливість, отожновка на шанобливе відношення та сприйняття поведінки, переконань, національних традицій і цінностей інших людей, які

відрізняються від власних), мобільність (швидке пристосування людини до зміни ситуації, здатність змінювати установки і судження) [4, с.70-84]. У свою чергу А. Кібанов зазначає, що високий рівень комунікативної культури вимагає наявності в особі ввічливості, коректності, тактовності, скромності, емпатії, доброзичливості, ініціативності. Необхідними для забезпечення ефективності комунікації вчений також вважає автентичність як здатність бути собою в процесі комунікації з іншими; конкретність – здатність чітко висловлювати свою думку і готовність відповідати на питання однозначно; безпосередність, що передбачає уміння говорити і діяти напругу; відкритість, тобто готовність відкривати іншим свій внутрішній світ; сприйняття почуттів – уміння виражати свої почуття і сприймати емоції оточуючих; самопізнання, тобто осмислення власної поведінки, сприйняття інформації від людей про їх відношення до своєї поведінки [7, с.87-88].

Вивчаючи професійні особистісні характеристики майбутніх учителів, О. Зуброва важливого значення надає комунікативним якостям, до яких відносить емпатію, толерантність і комунікативність [3, с.11]. У дослідженні Г. Медведь визначено шість основних комунікативних якостей майбутніх інженерів зв'язку, формування яких сприятиме ефективності професійної комунікації: рівноправність – риса, що допомагає враховувати двосторонні інтереси в процесі професійної комунікації; толерантність – якість, котра забезпечує шанобливе сприйняття поглядів партнера по спілкуванню; інтернальність – здатність особистості брати на себе відповідальність з свої вчинки і слова; доброзичливість – риса, яка дозволяє проявляти повагу та симпатію партнеру по комунікації; ініціативність – схильність до активної позиції в професійних стосунках, уміння встановлювати контакти та проявити ініціативу в спілкуванні; емпатійність – здатність розуміти почуття людей, відчувати їх емоційні стани [11, с.117-118].

Комунікативні якості лікарів були висвітлені в працях Г. Красножон, І. Вітенко, О. Корж, О. Уваркіної, М. Філоненко. Основою комунікативної культури лікарів Г. Красножон називає ввічливість, коректність і тактовність [10]. Характеризуючи інтегральну медико-психологічну модель особистості сімейного лікаря, І. Вітенко підкреслює, що успіх встановлення позитивного комунікативного контакту з пацієнтом ґрунтується на наявності у фахівця-медика таких моральних якостей, як співчуття, працелюбність, увага, скромність, доброзичливість, пунктуальність, чесність, принциповість, гідність [2, с.24]. У роботі О. Уваркіної до комунікативно значущих якостей віднесено емпатію, доброзичливість, довірливість, ініціативність, наполегливість, відкритість, самоповагу, стриманість, скромність, тактовність, готовність відстоювати свою точку зору [14, с.79]. М. Філоненко комунікативними якостями лікаря визначає ввічливість, авторитет, готовність допомогти, повагу до інших, тактовність, уважність, комунікабельність, спостережливість, довіру до оточуючих [16, с.132].

Найбільш важливими серед комунікативних якостей майбутніх лікарів О. Корж вважає гнучкість спілкування, емпатійність та рефлексивність, від рівня сформованості яких залежить характер

стосунків між лікарем і пацієнтом. Гнучкість в спілкуванні науковець співвідносить з майстерним володінням мовою, здатністю до самовираження у спілкуванні залежно від ситуації. Емпатійність, як зазначає автор, забезпечує конструктивну взаємодію між лікарем та пацієнтом, сприяє позитивним змінам у формуванні особистості. Рефлексія як процес осмислення людиною її відносин із соціальним світом є джерелом внутрішнього досвіду і засобом самопізнання, універсальним механізмом саморозвитку, необхідною основою особистісного зростання [9]

Отже, серед вищезазначених якостей ми виділили ті, що вважаємо основними для формування професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів. На нашу думку, це:

– доброзичливість – здатність проявляти добре ставлення, прихильність, приязнь партнеру по комунікації, готовність зробити добро іншому, принести користь [1, с.307];

– емпатійність – якість особистості, що передбачає її здатність проникати за допомогою почуттів у душевні переживання людей, співчувати їм, розділяти їх переживання, здатність уявити себе на місці іншої людини, готовність надати їй допомогу [8, с.395];

– комунікабельність – риса особистості, яка виявляється в здатності до встановлення контактів, спілкування, товарищескості [12, с.326];

– рефлексивність – якість, що є здатністю критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно до цього мислення і діяльність [12, с.338];

– урівноваженість – моральна якість, яка виражається в здатності та звичці людини контролювати чуттєву сторону своєї психіки (почуття, емоції, бажання, звички) і підпорядковувати діяльність вирішенню свідомо поставлених перед собою задач і вимогам суспільства [13, с.292].

Для визначення рівня сформованості комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів було підібрано такий методологічний інструментарій:

1. Оцінка доброзичливості за шкалою Д. Кемпбелла [15, с.158-160], що містить 8 пар суджень і, ставлячи перед піддослідним завдання вибрати з кожної пари те, що відповідає його уявленням, надає можливість виявити низький, середній і високий показники доброзичливого відношення до інших.

2. Діагностика соціальної емпатії М. Фетіскіна [15, с.21-23], що містить 33 твердження і пропонує особі визначити ті з них, що збігаються її з точкою зору та особливостями її поведінки, і ті твердження, з якими вона не погоджується. Ця методика визначає осіб з високим, середнім та низьким рівнем емпатійності.

3. Тест В. Ряховського для визначення рівня комунікабельності [5, с.290-291], що містить 16 запитань, на кожне з яких слід відповісти однозначно: “так”, “ні” чи “інколи”. Результати тесту дають можливість за класифікатором визначити, до якої з категорій відноситься піддослідний: некомунікабельний; замкнутий і мовчазний; достатня комунікабельність; нормальна комунікабельність; високий рівень комунікабельності; надмірний рівень комунікабельності; хворобливий характер комунікабельності.

4. Діагностика рівня рефлексивності А. Карпова [6, с.54-57], що включає в себе 27 тверджень, правильність яких слід оцінити за 7-бальною шкалою. Інтерпретація результатів виявляє осіб з високим, середнім та низьким рівнями розвитку рефлексивності.

5. Експрес-діагностика стійкості до конфліктів Н. Фетіскіна [15, с.162-163], яка містить дві колонки з протилежними за змістом судженнями і ставить піддослідному завдання оцінити за 5-бальною шкалою, наскільки кожне із них притаманне поведінці піддослідного. Методика виявляє осіб з високим та середнім рівнем стійкості до конфліктів, осіб з вираженою конфліктністю та з високим рівнем конфліктності.

Відповідно до рівнів прояву вищевказаних комунікативних якостей нами було виділено три рівні сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів: високий, середній, низький. До **високого рівня** ми відносили студентів з високим рівнем доброзичливого відношення до інших, з нормальним чи високим рівнем комунікабельності, з високим рівнем емпатійності, рефлексивності та стійкості до конфліктів. До **середнього рівня** ми відносили студентів з середнім рівнем доброзичливого відношення до інших, з достатнім чи надмірним рівнем комунікабельності, з середнім рівнем емпатійності, рефлексивності та стійкості до конфліктів. До **низького рівня** ми відносили студентів з низьким рівнем доброзичливого відношення до інших, некомунікабельних, замкнутах і мовчазних, або з хворобливим характером комунікабельності, що мають виражений чи високий рівень конфліктності.

З метою визначення рівня сформованості комунікативних якостей у майбутніх сімейних лікарів на базі Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова у 2014-2015 навчальному році було проведено дослідження, у якому взяли участь загалом 560 студентів медичного факультету: 280 студентів 1 курсу та 280 студентів 2 курсу. Опитування проводилося анонімно, щоб підвищити надійність отриманої інформації шляхом виключення або зменшення фактору остраху студентів відповідати правдиво. Представимо результати дослідження сформованості комунікативних якостей студентів 1 та 2 курсів у порівняльній характеристиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати діагностики сформованості комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів

Рівні прояву	1 курс		2 курс	
	кількість	%	кількість	%
Доброзичливість				
Високий	19	6,79	12	4,29
Середній	219	78,21	221	78,93
Низький	42	15,00	47	16,79
Всього	280	100	280	100
Емпатійність				
Високий	25	8,93	22	7,86
Середній	176	62,86	171	61,07
Низький	79	28,21	87	31,07
Всього	280	100	280	100
Комунікабельність				
Високий	220	78,57	206	73,57

Середній	56	20,00	70	25,00
Низький	4	1,43	4	1,43
Всього	280	100	280	100
Рефлексивність				
Високий	11	3,93	12	4,29
Середній	184	65,71	140	50,00
Низький	85	30,36	128	45,71
Всього	280	100	280	100
Урівноваженість				
Високий	67	23,93	48	17,14
Середній	174	62,14	171	61,07
Низький	39	13,93	61	21,79
Всього	280	100	280	100
Загалом				
Високий	68	24,28	60	21,43
Середній	162	57,86	155	55,36
Низький	50	17,86	65	23,21
Всього	280	100	280	100

Таким чином, порівняльний аналіз результатів діагностики комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів, розвиток яких необхідний для сформованості професійно-комунікативної культури, засвідчив переважання середнього рівня розвитку більшості якостей, а саме доброзичливості (78,21% студентів 1 курсу та 78,93% студентів 2 курсу), емпатійності (62,86% та 61,07% відповідно), рефлексивності (65,71% та 50,00%) та урівноваженості (62,14% та 61,07%). У той же час досить низький відсоток студентів мають високі показники сформованості цих якостей: доброзичливість (6,79% серед студентів 1 курсу та 4,29% серед студентів 2 курсу), емпатійність (8,93% та 7,86% відповідно), рефлексивність (3,93% та 4,29%) та урівноваженість (23,93% та 17,14%). Низький рівень сформованості комунікативних якостей було зафіксовано в значній кількості студентів: доброзичливість – 15,00% студентів 1 курсу та 16,79% студентів 2 курсу, емпатійність – 28,21% та 31,07% відповідно, рефлексивність – 30,36% та 45,71%, урівноваженість – 13,93% та 21,79%. Окремо слід розглянути результати діагностики рівня комунікабельності, оскільки вони значно відрізняються від решти. Дослідження виявило високий рівень сформованості цієї якості у 78,57% студентів 1 курсу та 73,57% студентів 2 курсу, середній рівень було визначено у 20,00% студентів 1 курсу та 25,00% студентів 2 курсу, а показники низького рівня були незначними – 1,43% студентів обох курсів.

Висновки. Отже, узагальнення результатів проведеного дослідження надає можливість зробити висновок про рівень розвитку комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів, які необхідні для формування професійно-комунікативної культури. Найбільша кількість піддослідних має середній рівень сформованості цих якостей (57,86% студентів 1 курсу і 55,36% студентів 2 курсу). У майже четвертій частини студентів було виявлено високий рівень розвитку комунікативних якостей – 24,28% студентів 1 курсу і 21,43% студентів 2 курсу. Низький рівень сформованості цих особистісних рис притаманний 17,86% студентів 1 курсу та 23,21% студентів 2 курсу. Отримані дані також вказують на відсутність тенденції до розвитку визначених якостей у майбутніх

сімейних лікарів, оскільки у студентів 2 курсу загальні показники високого та середнього рівня нижчі, ніж у студентів 1 курсу.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Зазначимо, що подальшого дослідження потребує проблема розробки методики формування професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. Аналіз отриманих даних наводить на думку про те, що при проектуванні такої методики варто звернути увагу на підвищення рівня сформованості таких комунікативних якостей, як доброзичливість, емпатійність, рефлексивність, урівноваженість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
2. Вітенко І. С. Інтегральна медико-психологічна модель сімейного лікаря / І. С. Вітенко // *Медицинская психология*. – 2012. – Т. 7. – № 3. – С. 22-25.
3. Зуброва О. А. Формування професійних особистісних якостей майбутнього учителя-філолога у навчально-виховному процесі класичного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 “Теорія та методика виховання” / О. А. Зуброва. – Херсон, 2008. – 20 с.
4. Ильин Е. П. Психология общения и межличностных отношений / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 576 с.
5. Карелин А. А. Большая энциклопедия психологических тестов / А. А. Карелин. – М. : ЭКСМО, 2007. – 416 с.
6. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов // *Психологический журнал*. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45-57.
7. Кибанов А. Я. Этика деловых отношений : учебник / А. Я. Кибанов, Д. К. Захаров, В. Г. Коновалова; под. ред. А. Я. Кибанова. – М. : Инфра-М, 2002. – 368 с.
8. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ “Март”; Ростов н/Д : Издательский центр “Март”, 2005. – 448 с.
9. Корж О. Ю. Комунікативні якості майбутніх лікарів [Електронний ресурс] / О. Ю. Корж. // *Науковий вісник Донбасу*. – 2011. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_3_11.pdf (25.07.2014). – Назва з екрану.
10. Красножон Г. А. Формирование коммуникативной культуры студентов младших курсов ГБОУ ВПО “Владивостокский государственный медицинский университет” Минздрава России [Електронний ресурс] / Г. А. Красножон // *Международная научно-практическая Интернет-конференция 18-27 декабря, 2012.* – Режим доступу – <http://www.sworld.com.ua/konfer29/1030.pdf> (13.09.2014) – Назва з екрану.
11. Медведь Г. М. Формування професійної комунікативної культури майбутніх інженерів зв'язку : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Г. М. Медведь. – К., 2010. – 251 с.
12. Подоляк Л. Г. Психологія вищої школи : підручник / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2008. – 352 с.
13. Словарь по этике / Под. ред. И. С. Кона. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 430 с.
14. Уваркіна О. В. Формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / О. В. Уваркіна. – К., 2003. – 193 с.
15. Фетискин Н. П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов – М. : Издательство Института психотерапии, 2002. – 490 с.
16. Філоненко М. М. Психологія спілкування : підручник / М. М. Філоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

Анотація

У статті на основі аналізу наукових праць, що присвячені дослідженню особистісних комунікативних рис фахівців, висвітлено погляд автора на сукупність комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів, сформованість яких необхідна для високого рівня розвитку професійно-комунікативної культури. Визначено методику діагностики комунікативних якостей, представлено і проаналізовано результати дослідження сформованості цих якостей у майбутніх сімейних лікарів.

Ключові слова: комунікативні якості, критерій, професійно-комунікативна культура, сімейний лікар.

Аннотація

В статті на основі аналізу наукових робіт, присвячених дослідженню особистісних комунікативних черт спеціалістів, освітлена точка зору автора на сукупність комунікативних якостей майбутніх сімейних лікарів, наявність яких необхідно для високого рівня розвитку професійно-комунікативної культури. Визначено методику діагностики виділених якостей, представлені та проаналізовані результати дослідження сформованості цих якостей у майбутніх сімейних лікарів.

Ключевые слова: коммуникативные качества, критерий, профессионально-коммуникативная культура, семейный врач.

Summary

In the article the author writes about communicative features of future family doctors. These features are necessary for high level of the development of professional and communicative culture. Scientific works devoted to the research of professionals' communicative features have been analyzed.

Key words: communicative qualities, criterion, professional communicative culture, family physicians.

УДК 378.147

С. О. Панава,
кандидат педагогічних наук
(Бердянський державний
педагогічний університет)

**ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ
В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ**

Постановка проблеми. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні (2013р.) [13] зазначається про необхідність створення умов для самореалізації кожної особистості. З огляду на визначені пріоритети в стратегії розвитку одним із найважливіших завдань для держави є проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства й держави. Зміни та розвиток державної системи освіти та науки повинні набути випереджального неперервного характеру, гнучко реагувати на всі процеси, що відбуваються в світі й Україні. Підвищення рівня освіти має бути спрямоване на забезпечення економічного зростання країни та вирішення соціальних проблем суспільства, необхідних для подальшого навчання й розвитку особистості. З огляду на це визначається основний орієнтир сучасної освіти – формування творчої особистості, яка здатна саморозвиватися й самовдосконалюватися. Громадянське суспільство, його демократичні принципи та цінності, на які сьогодні орієнтується українська спільнота, адекватно скеровують особу на високу професійну й фахову компетентність, активну та принципову поведінку в усіх життєво творчих процесах [8]. У зв'язку з цим особливого значення набуває акмеологічна освіта, яка дозволяє трансформувати процес становлення майбутніх учителів математики як професіоналів у процес їх постійного самовдосконалення, який неможливий без прагнення студентів до самореалізації власних потенційних можливостей у майбутній фаховій